ACADEMIA ROMÂNĂ
MEMORIILE SECŢIUNII ISTORICE
SERIA III *TOMUL XIII* *MEM. 10.*

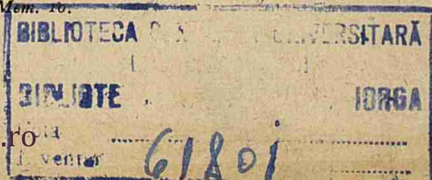

IN JURUL POMENIRII LUI ALEXANDRU-CEL-BUN

I. *Numele*. Pomenirea lui Alexandru-cel-Bun deschide întâiu o întrebare în ce privește numele lui adaus. El înseamnă: *bunicul* Alexandru, Alexandru cel dintâiu. Numele însuș de Alexandru, venit dela Greci prin Bulgari, cari au pe singurul Ţar Alexandru în veacul al XIV-lea, trece și în lumea rusească dela Vest, unde Casimir, regele Poloniei, va avea, pe lângă un fiu cu numele slav: Vladislav, pe lângă alţi doi cu nume germane, după Albert de Austria și după Sigismund Împăratul, și pe un Alexandru, contemporan cu ultimii ani ai lui Ștefan-cel-Mare. I s'ar fi putut zice și Domnului moldovean Alexandru-cel-Mare, ca lui Mircea, la care atributul de «Mare» e ca în «mama mare». Și, când nu numai Asachi, dar și pictorii cei noi dela Rădăuţi, dela Sf. Gheorghe Nou din Suceava și dela Suceviţa[1]) l-au prezentat bătrân — v. și Mircea-cel-Bătrân, стари, adecă cel vechiu —, el avea aceeași idee greșită, fiindcă e foarte probabil că Alexandru a venit la tron foarte tânăr, deci la moarte putea să aibă chiar mai puţin de cincizeci de ani. Nu trebue să se uite că el s'a însurat din nou pe la 1427, cu Doamna Marina, că a avut cu dânsa un fiu, Petru și o fată, Cneajna.

II. *Legături rusești*. Alexandru era fiul lui Roman. Roman e Romanus, trecut la Greci ca Rhomanos (Roman Lecapen, Roman Digenis între Împăraţi). Iar dela Greci, ca și Alexandru, dar nu prin canalul bulgăresc, ci direct, merge și la Ruși. Cu aceștia, adaug, dinastia moldovenească avea legături, nu numai, și nu atât, prin contactul direct de vecinătate, cât prin tovărășia româno-rusească din Maramurăș, pe care acum în

[1]) v. Iorga, *Portretele Domnilor Români*, pl. 10—11.

urmă a pus-o în lumină cu atâta bogăție de informație și siguranță de judecată profesorul rus, mort de curând în exil la Praga, Petrov, în cea din urmă și mai însemnată din lucrările sale.

Să nu uităm forma slavonă, rusească, a actului pe care, în Maramurăș, la începutul veacului al XV-lea, îl încheie Voevozii rămași acolo pe când rivalii lor trecuseră munții și întemeiaseră Moldova [1]). Participarea lui Roman la luptele rusești, care formează o parte importantă din politica lui externă, trebue pusă în legătură și cu această camaraderie politică maramurășeană. Și la regele Poloniei Domnii moldoveni, ca Alexandru însuși, nu mergeau ca la un suveran polon, catolic, latin, ci ca la acela care înfățișa prin originea lui lituano-rusă această tovărășie inițială. Ba chiar la o rudă, cum va spune, explicit, actul de amanetare de către Iagello a ținuturilor de Nord ale Moldovei și cum o arată motivele de înrudire pentru care Alexandru se desparte de princesa iagelonidă Rângala, sora lui Vitold Lituanul [2]).

De aici și diecii ruși cari apar la începutul cancelariei moldovenești și cari-i dau o formă așa de deosebită de aceea, bulgaro-sârbească, a cancelariei muntene.

O înrudire rusească a fost și aceea a lui Lațco [3]), el însuși purtând un nume așa de caracteristic rusesc, cu *-co*, finală pe care o găsim la urmașii lui. In adevăr, nu numai că unul din fiii Margaretei-Mușatei, pe care o presupun fiică a lui Lațco, se chema de fapt Stețco, dar numele, păstrat, al locuitorilor din Roman: Romașcani, arată că pe fundatorul orașului, pe acel Roman, frate al lui Stețco și tată al lui Alexandru, îl chema Romașcu. N'am greși admițând că pentru contemporani și al treilea frate, cel mai mare, Petru, se chema Petrașcu, obiceiu care dela dânșii, cu tendința, firească, de a se întinde numelor domnești, a trecut asupra boierimii, între cari vor fi, nu prin împrumuturi mai târzii, ci prin această zestre rusească

[1]) VI (1926—7), *O mărturie din 1404 a celor mai vechi « Moldoveni »*.

[2]) V. mai departe, iar, pentru Alexandru, Iorga, *Studii și doc.*, I—II, p. XXVI.

[3]) V. studiul meu *Condițiile de politică generală în care s'au întemeiat Bisericile românești în veacurile XIV—XV*, « Mem. Ac. Rom. », XXV, pp. 387 și urm. și, în traducere franceză, *Bulletin de la section historique de l'Académie Roumaine*, II, pp. 143—44.

adusă din Maramurăș asupra Moldovei începătoare, care nu avea încă această iscălitură, atâția Iurașcu, Vasilașcu, etc. In actul de zălogire a Haliciului, Vladislav Iagello numește, formal, pe acest Petru « ginere » (зѧть) [1]).

Mama lui Alexandru, îngropată la 1408 în biserica din Roman, ctitorie a soțului cu acest nume și a ei [2]), se chema Anastasia (o altă Anastasie, mai veche, fata lui Lațco, moartă la 26 Martie 1420, a existat și ea [3]), și un act din 1413 o numește soacra lui Alexandru, deci mama Doamnei Ana, Numele nu lipsește de loc la Ruși, dar nu arată să fi fost întrebuințat și pe această vreme. Am vedea o influență bizantină directă, pe o vreme când, cu cât slăbia Imperiul Paleologilor, cu atâta Biserica Patriarhatului ecumenic își întindea tentaculelele la Nord, spre Rusia, apuseană și răsăriteană, ca și spre amândouă țările noastre. Atunci de-a dreptul ar fi trecut și numele de Alexandru asupra celui amintit astăzi: i l-ar fi ales mama.

III. *Rosturi indigene și legături latine.* Dar toată vieața țărilor noastre s'a format supt o întreită zodie. La bizantinismul direct, constantinopolitan, sau indirect: rusesc pentru Moldova, sârbo-bulgar pentru Țara-Românească, s'a adaus latinismul ungaro-polon și tradiția locală.

De aceea mama celor trei Voevozi dela sfârșitul secolului al XIV-lea se chiamă indigen Mușata, iar ei, cari-și au dreptul, *răzășește*, printr'însa sunt « Mușatini », cum zicea Eminescu: « ai Mușatei », precum azi e moștenitorul unui pământ prin femei A Gafiței (scris prostește Agafiței) sau Imbroane (« al Imbroanei », al Imbroaii). Dar ea e atrasă de propaganda, nouă, a Dominicanilor, a Fraților Predicatori, și devine o Margaretă (nu Marghita, fiindcă Predicatorii din cetatea ei a

---

[1]) Ultima ediție la M. Costăchescu, *Documentele moldovenești înainte de Ștefan-cel-Mare*, II, p. 605.

[2]) V. *ibid.*, pp. 101—3 și 102, nota 7, după Dan, *Cronica episcopiei de Rădăuți*, p. 8 (cu însăși reproducerea pietrei, la Kozak, *Inschriften aus der Bukovina*, I, pp. 119—32). Ștefan numește pe Anastasia îngropată la Rădăuți прѣдѣдница. Anastasia lui Roman are însă *ea* această calitate. V. și Iorga, *Ist. lit. rom. în sec. al XVIII-lea*, ed. a doua, I, p. 126.

[3]) Costăchescu, *l. c.*, p. 61.

Siretiului, probabil un *douaire* lăsat ei, sunt nu Unguri, ci Germani).

Era deci încă de pe la 1383 printr'însa o direcție latină. Dar ea nu îndrepta nici către Ungaria, nici către Polonia, deși propagandiștii au avut de sigur învoiala și îndemnul lui Ludovic-cel-Mare, stăpânitor prin moștenire peste amândouă regatele catolice. Dominicanii, cu orice sprijin s'ar fi dat din aceste țări, erau legați, ca și Franciscanii, de altfel, ca miliție apostolică, de Roma. Numele chiar de Margareta e occidental, foarte răspândit în Germania (pe atunci contesa de Tirol, Margareta *Maultasche*), în Anglia, în Scandinavia, în Provența.

Aceasta explică de ce acest curent latin n'a putut să prindă, de ce, până după sfârșitul Domniei lui Ștefan-cel-Mare, legăturile cu regii poloni sunt de fapt acelea cu vechea Rusie din Haliciu prelinsă în Maramurăș. Singură forma legăturii cu dânsa prin actul de vasalitate corespunde elementului occidental polon al acestei regalități duble. Când Polonii, cu Palatinatele lor împrumutate din Germania și dela intermediarii unguri, cearcă a fixa cu Moldovenii relații palatinale, dar fără invitații la dietă, aceștia din urmă nu admit fiindcă nu înțeleg.

Catolicismul polon, care impusese la Siretiu episcopi din regat, încearcă a doua pătrundere prin căsătoria lui Alexandru cu princesa lituană, dar de confesiune latină, Rângala, care firește că a avut și un nume din calendar (Maria) [1]. O știre care nu se sprijină pe nimic contemporan vorbește de o altă căsătorie, aceasta aducând catolicism unguresc, cu o Margaretă de Losoncz, care ar fi fost fiica unui Voevod al Ardealului, pe care însă documentele ardelene nu-l cunosc, această Margaretă neavând să fie alta decât cea din Siretiu, Mușata însăși, moartă deci numai la 1410 [2]), care și-a făcut drum și până la Argeș, căci cred că nu se mai ține nimeni la cele trei Margarete deosebite. Se întemeiază un episcopat de Baia, care ar face o curioasă concurență celui de Siretiu, dacă nu se admite un lucru, pe care-l propun, și anume că Alexandru, în

[1]) V. și Costăchescu, *l. c.*, p. 146.

[2]) Inscripția din biserica latină dela Baia, reprodusă de Bandini, ed. Urechiă, *An. Ac. Rom.*, XVI, p. XCI.

fața unei evidențe de populație catolică numeroasă, de limbă ungurească, între râul Siretiu și Carpați, a avut un episcopat catolic *domnesc*, și contra episcopatului vechiu unguresc dela Bacău, această creațiune a Franciscanilor din Ciuc, ca înlocuire a celui din Milcov, care fusese distrus la noi de Tătari și trecut cu un rost mai mult secuiesc în Ardeal. Un episcopat care să nu fie legat nici de Biserica polonă, nici de rosturile Ordinelor internaționale, un episcopat *indigen* și *resident*. Lui Ștefan-cel-Mare, având să aleagă între aceste trei episcopate catolice, și chiar al patrulea, care înlocuia pe cel ortodox mutat la Suceava, în Cetatea-Albă[1]), i-a părut, din cauza legăturilor cu Genova, cu Veneția, cu catolicismul apusean, mult mai util și mai puțin amenințător să aplece spre această formă italiană, lăsând a se veșteji celelalte.

Alexandru-și însoară fiul și moștenitorul, Ilie, născut din Doamna Ana, cu princesa lituană Marinca, dar data aceasta nu mai e vorba de un nou aport de catolicism polon. Dacă Marinca nu era sau nu s'a făcut ortodoxă, ea își avea « biscupul » din Baia. Și, de altfel, din ce în ce mai multă atenție începe a se da și supt raportul artistic ortodoxismului rusesc, dela care au rămas între altele și frescele capelei lui Vladislav la Wavel și ale celei din Lublin.

IV. *Legături cu Muntenii.* Nici legăturile de derivație cu Muntenii, cari-i trimeseseră călugări sârbi dela Neamț, dintre cari, deși de origine moldovenească, s'a ridicat și Iosif, Vlădica lui, dar și un al doilea episcop, încă necanonic, n'au convenit aceluia a cărui vădită tendință, și cu tot jurământul față de regele Vladislav, prin care singur putea să aibă Moldova bucovineană și Galiția — și el jura de fapt *numai pentru dânsele* — era să întemeieze *moșia moldovenească*, *autocrația* lui fără niciun fel de atârnare. A admis deci penetrația bizantină în ierarhie numai ca să scape și de moștenirea munteană și de vreo posibilă intrusiune rusească. Alianța cu autoritatea ecumenică îl garantă față de ambițiile vecinilor, într'o vreme când, în toate legăturile, Stat și Biserică mergeau împreună.

---

1) Pentru care v. Westberg, în *Vizantiischii Vremennic*, XV, p. 99 și urm.

In concurența cu Țara-Românească, Domnia lui Alexandru-cel-Bun înseamnă o răsturnare completă a proporțiilor. Mircea-Vodă era, probabil printr'o căsătorie moldovenească, înainte sau după aceea cu Doamna Mara, înfățișată la Brădet, de sigur o Sârboaică, rudă cu neamul lui Bogdan-Vodă: de aceea, pe la 1399 probabil, el spune lui Vladislav Iagello: « eu sunt al tău, și copiii miei cari sunt, sunt nepoții tăi și copiii tăi, ca și ai miei » (ꙗ твой сымъ и мои дѣца, котори сꙋ, е сꙋт твои анепсеи и дѣца како и мои[1]).

Biruința[2]) lui Mircea asupra lui Iuga, un văr, ca fiu al lui Petru, îi deschisese acestuia calea la tronul pe care, un timp, îl împărți cu fratele Bogdan. Atunci Muntenii poruntciau. Acuma Alexandru, la care, cum se vede din *Documentele* d-lui Costăchescu, se adăpostia și câte un pribeag muntean, e acela care face Domn al Țării-Românești pe boierul Aldea, care, din recunoștință, ia numele protectorului său, devenind Alexandru-Vodă, și, când acesta dispare, Vlad Dracul, noul stăpânitor din principatul sudic, devine soțul unei copile a lui Iliaș. Numai greșelile acestuia făcură ca Moldova să ajungă a primi dela fiul lui Dracul, Vlad Țepeș, Domnia lui Ștefan-cel-Mare.

Petru al Moldovei era însă *ginerele* lui Iagello: legătura nu se poate înțelege altfel decât printr'o fată a lui Lațco măritată la Munteni. Dar mama lui Mircea, Kallinikia, de origine balcanică, nu poate fi aceasta. Mircea, oricum, avea rost să intervie în Moldova. El e acela care dă Domnia lui Alexandru.

V. *Legăturile cu Bizanțul.* Odată stabilit însă raportul cu Bizanțul, el va evolua. Nu cunoaștem desvoltarea supt Împăratul Manuil; Manuil Grecul, sau Protopopovici, sau Gârbovul[3]), e un foarte influent boier în acest timp, dar, și după Alexandru,

---

[1]) Kalužniacki, în Hurmuzaki, I[1], p. 8, Nr. DCLIII.

[2]) « A luat la sine » din Ureche nu ar corespunde lui ꙋзѧл din cronica slavonă de basă, care înseamnă: « a prins » (Bogdan, *Cronice inedite*, traduce « a luat »; p. 499). E *cepit*. Dar Roman nu pomenește ca fii decât pe Alexandru și Bogdan și relațiile de familie ale lui Mircea sunt cu *Petru* (v. și Xenopol *Ist. Rom.*, ed. a 2-a, III, p. 158 și nota 45). Imi pare curioasă și porecla de оулогын, ologul, *într'o singură versiune* a cronicei. Pare mai curând o rea scriere ori, interpretare a numelui *Iuga* însuși.

[3]) V. Costăchescu, *Doc. mold.*, II, pp. 8—11, 66, 197—98.

găsim un altul cu numele imperial de Andronic, având ca fii pe Costea și Mihai [1]). E aproape și vremea când cel mai mare negustor din Cetatea-Albă, având legături cu Liovul, e Caloiani Grecul, căruia-i urmează Duca, fiul [2]). La 1424 Impăratul asociat, Ioan al VIII-lea, trece la întorsul din Ungaria prin Chilia, străbătând Moldova [3]). În *Παλαιολόγεια* ale lui Sp. Lampros (III, pp. 219—221), o scrisoare contemporană către cei doi Impărați, Manuil și Ioan, pomenește de călătoria aceasta pentru ajutor la regele Ungariei, Impăratul Sigismund. Se știe că acestei vizite i se atribuie dania icoanei dela Neamț, care cu acest prilej măcar ar trebui cercetată tehnic peste tot ce i s'a adaus de-asupra pe urmă.

Aici se pune chestia autenticității acelei mărturii a Mitropolitului Gheorghie cu privire la venirea lui Ioan al VIII-lea Paleologul, pe care o întâlnim în deosebitele forme menționate încă de Melhisedec, în *Cronica Romanului și a episcopiei de Roman* [4]).

Gheorghie, care a păstorit Biserica Moldovei la 1723 sau 1724—1730, spune că supt Alexandru și Mitropolitul lui, Iosif, Împărat fiind la Constantinopol Manuil Paleologul, «acesta a avut fiiu pre Andronic Paleologul, și Andronic Paleologul aflându-se la Beciu, fiind ginere Chesariului de Beciu, trimis-au Manoil poruncă să vină la Țarigrad, să fie Împărat în locul său». Se vede confuzia dintre Ioan al VIII-lea și Andronic, fiul lui Ioan al V-lea Paleologul. Tot așa, în loc de Buda, unde mersese Ioan, e pusă Viena, cu adausul unei înrudiri neexistente și imposibile. Dar autorul notiței dela Neamț de unde s'a inspirat Gheorghie, cunoștea călătoria lui Ioan și direcția ei. Firește însă că tot ce urmează: convorbirea lui Alexandru cu oaspetele său, declarația Domnului Moldovei că «este închinat la Ohrid», asigurarea lui Andronic că va face Mitropolia moldoveană autonomă deopotrivă cu «Ohridul și Ipecul și Chiprul», sinodul «de patru Patriarhi și Mitropoliți» la Constantinopol pentru

[1]) Iorga, *Chilia și Cetatea-Albă*, pp. 282 și urm. (v. tabla la Cetatea-Albă, negustori).
[2]) *Ibid.*, 87, Nr. 30; pp. 90—2.
[3]) Phrantzes, pp. 120—21.
[4]) I, p. 86 și urm.

a da acestei Biserici paritatea cu Ohrida, sunt o născocire a celor cari voiau să afirme un mai înalt rang pentru dânsa.

Aceasta deși Gheorghie asigura cu jurământ că « sobornicești cărți » erau la mănăstirea Neamțului, unde le-a văzut înainte de prada Tătarilor supt Dimitrie-Vodă Cantacuzino ori Cantemir sau a Polonilor lui Ioan Sobieski. Dar, când se vorbește de lanțul dela gât dat de Ioan lui Alexandru, întrebuințându-se chiar cuvântul grec de « alurghidă » — și am arătat existența lui la Domnii din veacul al XVI-lea[1]), — Gheorghie, fixând chiar faptul, aproape exact, că « acel port la toți Domnii s'au ținut până la Domnia lui Alexandru-Vodă Lăpușneanu », când se adaugă că s'a trimes icoana cu Maica Domnului de o parte și Sf. Gheorghe de alta, împreună cu « mitra și sacosul » pentru Mitropolitul Iosif, n'avem a face cu închipuiri, ci cu necontestate realități, care se potrivesc cu cealaltă informație.

Se adaugă, tot de Gheorghie, citat în *Minunile Maicii Domnului* dela Neamț, 1847, pp. 148—51 [2]) și mărturia lui « Nicolae Grămăticul, fratele lui Postolachi Milescu » care ar fi adeverit la 17 Februarie 1655 că a cetit documentele patriarhale, ceia ce poate fi sau o simplă notiță sau o scrisoare împărătească de mulțămită, chiar cu acordarea uneia din acele situații onorifice cu care erau largi Bizantinii din toate timpurile.

Legenda nemțeană leagă de acest rar și mare eveniment numele Doamnei Ana, dar aceasta nu mai era în vieață încă din 1417 sau 1418 [3]) E vorba deci de Marina: aș crede chiar că și în fresca dela Sucevița, unde se înfățișează însă aducerea, pe vremea Anei, a moaștelor Sfântului Ioan dela Suceava dela Cetatea-Albă, chipul Marinei a luat locul aceluia al înaintașei ei.

VI. *Originea Doamnei Marina.* Alexandru fusese însurat cu Doamna Ana. Numele acesta nu e necunoscut în Rusia, dar el apare la Bizanț prin căsătoria noului Împărat cu Ana de

[1]) Aceste *Memorii*, XII, 1931—2: *Intoarcerea unei pribege, Doamna Maria Minio.*

[2]) Melhisedec, *l. c.*, pp. 89—90.

[3]) Discuția d-lui Costăchescu, *l. c.*, p. 120, asupra deosebirii dintre această dată și cea din documentul dela Wickenhauser, care o prezintă ca moartă la 14 Aprilie 6923 (1415), n'are temeiu, dat fiind felul de a ceti al cercetătorului bucovinean. Cf. și *ibid.*, p. 296.

Rusia, moartă la Constantinopol cam în acel timp[1]). Fiul Iliaș are un nume maramurășean, Elias fiind pronunțat ungurește.

Dar iată acum acea Doamnă nouă, Marina, despre care Cronica dela Bistrița spune că e « fata lui Marin », ceea ce nu ar însemna de loc o indigenă, numele de Marin fiind absolut necunoscut în Moldova (în Oltenia vine prin Sârbi dela Veneția). Ea apare strâns legată politic de soțul ei, nu ca și cum ea ar fi coregentă, dar *cu o vădită dorință a acestuia de a o scoate înainte ca un titlu de mândrie, ca un succes politic*. O găsim pe Evangheliariul dela Oxford, grecesc, cu o mai proastă traducere slavonă pe margine, și o găsim și alăturea de soț, pe patrahirul din Rusia, așa de fericit scos la lumină de răposatul Gore.

Totodată Alexandru poartă cu aceeași mândrie titlul, decalchiat după grecește, de Domn al « Moldovlahiei », și s'a vorbit chiar de titlul de despot bizantin, pe care l-a avut și Mircea, titlu care nu se capătă decât prin înrudire cu o princesă bizantină. El se intitulează « autocrat » și soției celei nouă i se dă titlul de « autocratorisă », inovații, și inovații nu fără înțeles.

Mi-am arătat cândva părerea că Marina [2]) era de o origine bizantină sau quasi-bizantină, că nu era de nevoie să fie Paleologă, ci, dat fiind numele ei latin, și al tatălui, ne-am gândi la acei Gattilusii, seniorii genovesi de Lesbos și Enos, cari dăduseră o soție lui Ștefan al Serbiei, devenit astfel despot[3]). Pe o Gattilusio, Ecaterina, o ținuse și, când era despot în Moreia, viitorul Împărat Constantin Paleologul[4]).

Cneaghina Marina (Marena) e pomenită întâiu la 14 Septemvrie 1427 [5]). Apoi la 10 Februarie 1429, când i se dă de soțul ei « mănăstirea la Vâșnovăț, unde este egumen Chiprian », mănăstire pe care niciun alt izvor n'o arată[6]). Ea era atunci mama unui copil, Petru, care purta numele lui Petru al Mușatei. Lângă Alexandru ea se prezintă ca întemeietoare din nou a mănăstirii Neamțului [7]). La 15 Octomvrie

[1]) Phrantzes, p. 109.

[2]) Și Doamnei lui Ilie i se zice Marena, după amintirea Marinei, deși numele adevărat e Maria, Marinca.

[3]) V. Iorga, *Notes et extraits*, I, p. 69.

[4]) Lampros, în *Νέος Ἑλληνομνήμων*, IV, p. 417 și urm.

[5]) Costăchescu, I, *o. c.*, p. 191.

[6]) *Ibid.*, p. 248, Nr. 81.

[7]) *Ibid.*, pp. 287—8.

din acelaşi an i se dăruiesc două sate [1]). Şi la 23 Decemvrie apare în calitate de ctitoră a Neamţului [2]).

Dar un frate al ei, Bratul, cu fiii, apare la 4 Decemvrie după nunta Marinei[3]), apoi la 1-iu şi 17 Iunie 1429[4]). Ipoteza bizantină nu s'ar mai putea deci menţinea.

Dela apropierea de Bizanţ şi dela « autocraţie », slăbiciunea lui Iliaş duse la aservirea faţă de Polono-Rusia şi la războaiele civile.

VII. *Costumul lui Alexandru.* Pe patrahir Alexandru nu poartă coroana, ci o pălărie aplecată spre frunte. Putem vorbi astăzi asupra originii şi sensului acestei pălării, întru câtva asemenea, de altfel, cu a lui Ludovic al XI-lea, regele Franciei.

O găsim întâia oară la portretul lui Mihail Paleologul pe ms. 2123 din mănăstirea Sinai, din « 1242 » [5]). Ea se găseşte apoi în toate portretele Împăratului Ioan al VIII-lea, tocmai vizitatorul lui Alexandru-cel-Bun în 1427, şi pe frumoasa medalie a lui Pisanello, bătută cu acest prilej, dar şi în acelaşi ms. dela Sinai, care deci nu e decât din secolul al XV-lea, ambii Împăraţi fiind faţă în faţă [6]).

Dar o mai găsim pentru o epocă anterioară, fiind vorba de un Akropolites, de o Tornikia (deci c. 1100), şi la museul din Troiţcaia Lavra, o păreche fiind reprezentată întocmai aşa pe o stofă analogă cu patrahirul.

In faţa chipului bărbătesc e inscripţia: *δοῦλος τοῦ Χριστοῦ Κωνσταντῖνος ὁ 'Ακροπολίτης*, în faţa celui al soţiei, *Μαρία Κομνηνὴ Τουρνίκια ἡ 'Ακροπολίτισσα* [7]). Ceea ce înseamnă că pentru portretele părechii domneşti din Moldova, *lucrate la Constantinopol* — ca şi ms. din Oxford, de altfel, — se urma o veche tradiţie.

---

[1]) *Ibid.*, p. 294, Nr. 91.

[2]) *Ibid.*, p. 307, Nr. 94.

[3]) *Ibid.*, I., p. 228, Nr. 76.

[4]) *Ibid.*, pp. 267, 280.

[5]) Beneşevici, *Monumenta Sinaitica*, Petropoli, 1925, pl. 33; cf. N. P. Lihacev, Матеріалы для исторіи русскаго иконописанія, II, Petersburg 1906, No. 114.

[6]) Beneşevici, *l. c.*, pl. 34.

[7]) Pijuan, *Historia del mundo*, III, Barcelona, 1930, p. 418. Nici vorbă de „magnat rus în port bizantin".

Chestia acestei pălării a fost pusă, de altfel, recent, în *La Revue de l'Art*, 1928, p. 130 și urm., de un om cu experiența d-lui Ebersolt. D-sa, prezintând bustul lui Ioan Paleologul, păstrat în Biblioteca Vaticanului, asemenea cu înfățișarea lui pe poarta în bronz a basilicei Sf. Petru și pe frumoasa medalie a lui Pisanello, — nu vorbește de fresca admirabilă a lui Benozzo Gozzoli din Palazzo Medici dela Florența, în care Ioan apare ca un Craiu dela Răsărit, purtând coroana regală pe un fel de «turban» răsăritean —, se oprește asupra pălăriei, pe care o socoate neexistentă «pe monetele și în manuscriptele epocii».

D-sa observă însă că astfel de pălării se mai află într'un manuscript al Bibliotecii Naționale din Paris, copiat în 1362, foarte probabil la Mistra, de Manuil Tzykandilis [1]), chipul fiind reprodus în cartea sa, a d-lui Ebersolt, *La Miniature byzantine* (Paris, 1926), pl. LXII, fig. 1, p. 57 [2]), și pe păreții bisericii Pantanasa, în aceeași Mistra, la portretul lui Manuil Laskaris Chatzikis, reprodus la Millet, *Monuments byzantins de Mistra*, Paris, 1910, pl. 152, fig. 4.

D. Ebersolt crede că ar fi o imitație a pălăriei occidentale zisă «chapel à bec», a cării modă ar fi revenit în secolul al XIV-lea. Ioan al VIII-lea ar fi adoptat-o «par un sentiment délicat de convenance» față de Apuseni.

Dar cazurile dela Mistra arată un împrumut — dacă e vorba în adevăr de dânsul pentru *această* formă — încă în secolul al XIV-lea. Și, ceea ce e decisiv, Alexandru-cel-Bun o purta cu optsprezece ani înainte de vizita Împăratului la Florența (1438), căci patrafirul e de prin 1420 și Domnul moldovean își sfârșise zilele în 1431. Și *Alexandru a trebuit să ia moda dela Ioan însuș, poate atunci, la trecerea prin Chilia.*

---

[1]) V., asupra familiei, Iorga, *Philippe de Mèzières*, p. 405 și nota 2. *Πίλος βαρβαρικός*, de care vorbește Nichita Choniatul (v. *La Revue de l'Art*, *l. c.*, p. 132, nota 5), e cu totul altceva, o căciulă țuguiată.

[2]) De chipurile lui Ioan VIII Paleologul (și de acela de Gozzoli) se ocupase și Lampros, în *Νέος Ἑλληνομνήμων* IV, pp. 385-408, cu reproducerile). Cf. și Muñoz, în *Comptes-rendus de l'Académie des Inscriptions*, 1907, pp. 300-308. Pentru Ioan la Veneția a se vedea ms. semnalat de Paul Lehmann, în *Sitzungsberichte* ale Academiei din München, 1909, p. 44; Rose, *Verzeichnis der lateinischen Handschriften zu Berlin*, II[1], pp. 1343-6.

PREŢUL LEI 10.—